

УДК 37:339

А.М.Тугай,
А.Ф.Гойко,
М.А.Єлішевич

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ

Висвітлено основні напрями підвищення якості вищої освіти до рівня сучасних і перспективних вимог, які засновані на системному підході з врахуванням основних факторів, що впливають на даний процес.

Ключові слова: *вища освіта, ВНЗ, якість, навчання, викладач, управління, Болонський процес.*

АННОТАЦИЯ

Освещены основные направления повышения качества высшего образования до уровня современных и перспективных требований, основанных на системном подходе с учетом основных факторов, влияющих на данный процесс.

Ключевые слова: *высшее образование, вуз, качество, обучение, преподаватель, управление, Болонский процесс.*

ANNOTATION

Highlights of improving the quality of higher education to the level of current and future requirements based on a systematic approach, taking into account the main factors affecting the process.

Keywords: *higher education, university, quality, training, teacher management, the Bologna process.*

Зміни світової динаміки, що виражаються, зокрема, у прискоренні процесів, що протікають у суспільстві, і наростанні ризиків з боку глобальних проблем, вимагають корінних коригувальних змін у всіх сферах людської діяльності, у тому числі і в освітній. У нашій країні напрями реформування освіти визначаються головним завданням української освітньої політики – забезпечення сучасної якості освіти на основі збереження її фундаментальності та відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави.

Підвищення якості освіти є однією з головних цілей реформи та європейської системи вищої освіти, проголошеної Болонською декларацією.

Відповідно до програмного документа ЮНЕСКО «Реформа і розвиток вищої освіти» (1995 р.) якість освіти розглядається як багатостороння концепція, що охоплює всі основні функції і види діяльності ВНЗ і включає у вигляді важливої складової можливість випускника швидко і ефективно включитися до трудової діяльності в інтересах суспільства, роботодавця і для свого кар'єрного росту. Розпливчастість визначення поняття «якість освіти», як і багатьох інших, не лише призводить до можливості його наповнення самим різним змістом, але і є суттєвою перешкодою при визначенні ефективних способів його підвищення.

Фактори, що впливають на якість освіти, як відомо, багаточисельні. До основних можуть бути віднесені: система управління ВНЗ, рівень підготовки абітурієнтів та організація їх відбору, зміст освітніх програм, кваліфікація та мотивація діяльності професорсько-викладацького складу, організація навчального процесу, технології навчання, матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, виховна робота, врахування потреб ринку праці в спеціалістах, що випускаються, і організація зв'язків з роботодавцями, організація контролю освітнього процесу і його результатів. Розглянемо вплив деяких з виділених факторів на якість освіти, виділяючи, на наш погляд, першочергові завдання, що стоять перед українськими ВНЗ, і коротко обговоримо можливі підходи до їх вирішення.

Система управління ВНЗ, як і будь-якою іншою організацією, багато в чому визначає результати у всіх галузях його діяльності. В організації управління, наочно виявляється в існуючих організаційних структурах ВНЗ, вища освіта досить консервативна і використовує застарілі підходи, прийоми та методи. Наслідком цього є не тільки велика чисельність адміністративно-управлінського апарату, а й уповільнені реакції на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища ВНЗ, зниження якості прийнятих рішень, складність оперативного вирішення виникаючих завдань тощо. Шлях до поліпшення роботи ВНЗ очевидний: слід використовувати при адмініструванні методологію сучасного менеджменту, приділяючи своєчасну і відповідну увагу прогнозуванню, поточному і оперативному плануванню, організації всіх видів діяльності ВНЗ, мотивації всіх учасників освітнього процесу, контролю, удосконалюючи системи комунікації і методи прийняття

рішень. За всіма цими напрямками накопичений великий досвід, і завдання полягає в його критичному осмисленні та використанні в сфері освіти. Додаткові і чималі резерви лежать і на шляхах надання ВНЗ більшої самостійності у вирішенні питань, що стосуються самих різних областей їх діяльності.

Рівень знань абітурієнтів, їх особистісні характеристики і мотивація до отримання освіти за обраною спеціальністю відіграють вирішальну роль в їх подальшому навчанні. Несприятливі тенденції в цій області загальновідомі і обумовлені не тільки станом суспільства, культури, загальної освіти, а й триваючими змінами в структурі народного господарства країни, які породжують невизначеність щодо областей діяльності випускників ВНЗ. Великий негативний вплив чинять на молодих людей орієнтири і ціннісні установки, прищеплені багатьма ЗМІ. Без сумніву, потрібно посилення зв'язків ВНЗ з громадськістю та зі школою, в тому числі і за допомогою створення освітніх комплексів (ця робота вже розпочата багатьма ВНЗ). Доцільно включення співбесід з абітурієнтами в процедуру зарахування.

Навчальні плани в значній мірі залежать від освітніх стандартів, які визначають зміст освіти та основні вимоги до знань майбутніх фахівців. Те, що відбувалося в останнє більш ніж десятиліття їх відставання від досягнень науки і техніки, стало одним з проявів кризи вищої освіти в нашій країні. У результаті проведеної в цей час переробки номенклатури спеціальностей і освітніх стандартів цей розрив повинен бути скорочений, причому одночасно повинні бути враховані і ті, що відбулися, і перспективні зміни в структурі економіки країни. Особливо актуальним стає завдання розробки напрямків підготовки принципово нових освітніх стандартів для бакалаврів. У навчальних планах доцільно знайти можливості для скорочення часу на вивчення обов'язкових дисциплін (при збереженні фундаментальності природно – наукової освіти) на користь освоєння знань і умінь, потреби в яких диктуються розвитком науки, техніки, виробництва і суспільства. При побудові навчальних планів слід задуматися над тим, що ж є головним результатом освіти. На нашу думку, важливий не стільки обсяг отриманих конкретних знань, скільки набуті навички системного мислення, вміння знаходити, обробляти і використовувати потрібну інформацію, бажання продовжувати навчання і самовдосконалення, здатність жити і успішно працювати серед інших людей.

Роль особистості викладача в освіті завжди була визначальною. Використовуваний у професійній діяльності науково-практичний і

життєвий досвід викладача є істотною складовою частиною освітнього процесу. За роки реформ віковий склад професорсько-викладацького персоналу змінився не в кращу сторону, і велика частина молодого поповнення, яке прийшло до ВНЗ, виявилася позбавлена можливості знайомства з науково-виробничим досвідом старшого покоління. У той же час українська вища освіта поки що володіє кваліфікованими науково-педагогічними кадрами, які просто необхідно використовувати при реформуванні вітчизняної освіти. Крім того, необхідно термінове створення постійно діючої системи підготовки і підвищення кваліфікації викладацьких кадрів для вищої школи, а також умов і можливостей для проведення більшістю викладачів дослідних робіт в актуальних галузях науки і техніки. Надію вселяє той факт, що Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року передбачає розроблення та запровадження системи стимулювання якісної педагогічної праці на підставі об'єктивної її оцінки з урахуванням вимог кваліфікаційних характеристик педагогічних і науково-педагогічних працівників, а Болонська угода – включення наукових досліджень в освітній процес.

У світлі Болонського процесу організація навчального прогресу, ймовірно, має зазнати помітні зміни. Перехід на кредитну систему оцінки трудомісткості навчальних дисциплін дозволить переглянути розподіл часу між самостійною і аудиторною роботою на користь першої і одночасно збільшити час особистого спілкування студента з викладачем. Це, безсумнівно, позитивно позначиться на якості освіти, проте потребує корінних змін у визначенні трудовитрат викладача. Додатковий резерв – використання окремих технологій дистанційної освіти (e-learning).

Необхідність поліпшення матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, включаючи доукомплектування бібліотек науковою та періодичною літературою, загальноновизнана і передбачається як національною стратегією, так і державною програмою реформування освіти. Залишається відкритим лише найважливіший для планування діяльності ВНЗ питання про обсяги коштів, передбачуваних для цього, і терміни їх виділення.

Формування особистості студентів – завдання лише частково розгорнутої в даний час виховної роботи. Її цілі вказуються в національній стратегії: «Суспільству, яке розвивається, потрібні сучасно освічені, моральні підприємливі люди, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, прогнозуючи їх можливі

наслідки, здатні до співробітництва, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, володіють розвиненим почуттям відповідальності за свою країну ». Очевидно, що одному тільки ВНЗ з цим виключно складним завданням не впоратися. У формування життєвих установок студента вже внесли свою частку сім'я, школа, оточення, поширювана за допомогою ЗМІ інформація, загальна ситуація в країні і суспільстві. Досвід, хоча і не завжди успішний, виховної роботи, що проводиться в освітніх установах, залишився, в основному, в минулому. Виховні настанови під час навчальних занять і робота викладачів-кураторів на молодших курсах не вирішують всіх проблем виховання. Малоефективні і культурно-масові заходи. Можливим кроком на шляху виховання студентів може з'явитися відродження наставництва у формі закріплення за кожним викладачем кількох студентів на весь термін їх навчання. Окремим, але пов'язаним з обговорюваним питанням є виховання толерантності, що включає формування достатніх уявлень про населення України і вимагає не тільки вміння спілкуватися, але й знання мов спілкування. Облік цієї вимоги повинен знайти відображення у виховній роботі і в навчальних планах.

Потреба ринку праці у фахівцях того чи іншого профілю в кінцевому рахунку визначає і зміст навчання, і долю студентів, і майбутнє ВНЗ. Швидке працевлаштування випускників на роботу за отриманою ними спеціальністю є однією з цілей Болонського процесу. Моніторинг і прогнозування змін ринку праці в регіоні з усіх спеціальностей, за якими ведеться навчання, стають просто необхідними видами діяльності ВНЗ для забезпечення його виживання. У зв'язку з цим важливе значення матиме встановлення постійних зв'язків з відповідними інститутами, підприємствами, організаціями регіону та випускниками ВНЗ.

Контроль в системі якості освіти, будучи найважливішим засобом встановлення зворотного зв'язку, повинен поширюватися як на освітній процес, так і на всі види діяльності ВНЗ. Зміни в якості освіти та напрямки його підвищення можуть бути встановлені тільки за результатами контролю. Для ефективного контролю необхідно знання контрольованих параметрів, які повинні задовольняти вимогу однозначної оцінки, і процедур, що дозволяють отримувати об'єктивні оцінки. На жаль, існуюча система оцінок знань студентів не відповідає вимогам ефективного контролю. Додаткові проблеми породжуються вимогами стандартів до знань і вмінь випускника. Побудова дієвої

системи контролю вимагає визначення змісту поняття «якість освіти», конкретизації цілей освіти з кожної спеціальності, відповідного коригування кваліфікаційних вимог, встановлення параметрів, які підлягають контролю, і процедур їх вимірювань. Що стосується питань, які відносяться до контролю видів діяльності ВНЗ, що забезпечують освітній процес, то відповіді на нього дає теорія і практика сучасного менеджменту.

Якість освіти, як ми намагалися показати, є результатом діяльності ВНЗ в самих різних галузях. Процес її підвищення до рівня сучасних і перспективних вимог потребує управління, яке повинне ґрунтуватися на системному підході і враховувати всі фактори, які впливають на результати навчання, в їх взаємозв'язку. Ми постаралися виділити основні з цих чинників і коротко обговорити їх роль у забезпеченні очікуваних підсумків освіти і, отже, нашого спільного майбутнього. Однак одного, але самого головного питання ми лише торкнулися. Досягнення будь-якої мети, в тому числі і підвищення якості освіти, вимагає відповідного ресурсного забезпечення. Без нього досягти цілей реформування освіти, а також стати рівноправним учасником Болонського процесу Україна навряд чи зможе.

Список літератури:

1. Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.2013 р. «Про національну стратегію розвитку освіти України на період до 2021 року».
2. *Куцев Г. Р.* Обеспечение качества высшего образования в условиях рыночной экономики / Г. Р. Куцев // Педагогика. – 2004. – № 3. – С. 12-23.
3. *Подопрігора М. Г.* Современные тенденции развития рынка образовательных услуг / М. Г. Подопрігора // Креативная экономика. – 2010. – № 7. – С. 67-71.
4. *Подопрігора М. Г.* Механизм стратегического управления конкурентоспособностью вуза на рынке образовательных услуг на основе бенчмаркинга и методики распознавания образов: монографія / М. Г. Подопрігора. - Таганрог: ТТИ ЮФУ, 2011. - 216 с.
5. *Титова Н .Л.* Стратегии развития российских вузов: ответы на новые вопросы / Н .Л. Титова. – М.: Макс Пресс, 2008. – 668 с.

Отримано: 30.09.2013